

FRANCESC TORRALBA

CENT VALORS PER VIURE

La persona i la seva acció en el món

Pagès editors

LLEIDA, 200 1

A TALL DE PRÒLEG: VIURE I DEIXAR VIURE

VIURE ÉS UN APRENENTATGE LLARG I APASSIONANT que es perllonga al llarg del temps i de l'espai i que mai no acaba d'arribar a la seva plena culminació. De fet, sempre som en camí i cada moment ens aporta nous materials per reflexionar i per assumir en la nostra pròpia consciència. Viure és deixar-se interpel·lar constantment per allò que ens aboca l'existència, sigui plaent o sigui dolorós. No sempre és fàcil, però, d'assumir el repte de viure i molt més difícil és viure amb dignitat, és a dir, saber viure lliurement i responsablement.

Hi ha moltes formes de viure i cada persona escolpeix la seva pròpia manera de viure. La singularitat d'una persona no és quelcom abstracte o indefinit, sinó que s'expressa en la seva manera de viure, de pensar i d'actuar. És més, en la seva forma de viure detectem la seva identitat, la seva manera de ser, encara que, evidentment, sempre hi ha una distància entre el que detectem de l'altre i el que l'altre és en si mateix.

Hi ha una íntima relació entre els valors i la manera de viure. Els valors ens ajuden a viure, a viure amb més intensitat i profunditat la nostra quotidianitat, a assumir allò que ens presenta l'existència diària. Els valors no són una fugida per la tangent o una manera d'escapar-se d'aquesta vida tot projectant-ne una altra de diferent, sinó tot el contrari. Viure és comprometre's a cada instant i els valors ens faculden per discernir adequadament la qualitat dels nostres compromisos vitals.

Els valors ens faculden per viure aquesta vida, amb les seves dificultats, però també amb els seus regals. També ens ajuden a

relacionar-nos millor amb el món que ens envolta, amb els altres i amb la natura. Els valors configuren el caràcter de la persona i, encara que són invisibles i intangibles perquè no es veuen ni pesen, donen força a l'esperit i ens permeten desenvolupar-nos al llarg de la nostra existència. Per això, els valors són per viure'ls i per gaudir-ne. No són entelèquies abstractes que són allí, en un món distant i llunyà de l'home, sinó que formen part de la nostra vida i, a través de l'educació, cal desvetllar-los i enfortir-los.

Educar en valors significa ajudar l'educand a descobrir els valors latents en la seva consciència i a donar-los-hi consistència i solidesa a través de l'exemple i del testimoniatge. Els valors no es poden aprendre d'una manera objectiva, com si fossin dades geogràfiques o realitats numèriques, sinó que s'han de comunicar d'una forma indirecta i subjectiva. Es transmeten a través de la vida que porta un determinat subjecte i, la majoria de les vegades, d'una manera indirecta, és a dir, sense referir-se explícitament al valor en qüestió.

Certament, hi ha valors que ens ajuden a viure amb més plenitud la nostra vida, tots i cada un dels moments que ens toca viure, però també hi ha contravalors o valors negatius, que erosionen greument el caràcter i que fan que la nostra quotidianitat sigui encara més crua i més difícil. Els valors ens ajuden a veure el costat bo de viure, mentre que els contravalors ens priven del goig de viure. La realitat, en si mateixa, és neutra, però segons la nostra mirada adquireix una tonalitat o bé una altra. Aprendre a viure és també aprendre a mirar la realitat amb uns ulls nous. Això no vol dir amagar les dificultats i menys encara obviar-les, sinó tot el contrari. Quan ens deixem educar pels valors, aprenem a mirar el món amb uns altres ulls, a gaudir a fons de la realitat, a viure amb intensitat. Els valors estan al servei de la vida i no la vida al servei dels valors. Val la pena lluitar i esforçar-se per assolir un determinat valor, sempre que aquest valor ens ajudi a viure amb més llibertat i responsabilitat la nostra existència de cada dia.

Cal aprendre a viure a poc a poc, optant a cada cruïlla i reflexionant sobre allò que ens convé a cada moment. Les experiències del passat ens ensenyen a entomar el present i no podem viure com si res no hagués succeït en un temps pretèrit.

La memòria també ens alligona respecte al nostre futur. Però els valors no tan sols serveixen per viure la pròpia vida amb dignitat, sinó per deixar viure els altres. Cal aprendre a viure, però també cal aprendre a deixar viure els altres, perquè, ho sabem prou bé, hi ha formes de vida que priven de viure els altres i vulneren el dret que tenen els altres a viure lliurement.

Viure i deixar viure! Heus aquí el gran lema! Però deixar viure els que m'envolten no vol dir desinhibir-se'n, o sigui, practicar la indiferència vers ells, sinó més aviat tot el contrari. Deixar viure els altres és una manera activa d'ésser al món, un estil de vida que es caracteritza pel respecte i per l'atenció envers les persones que m'envolten. Els valors ens ajuden a viure individualment, però també col·lectivament. Deixar que els altres visquin, encara que la seva manera sigui diferent de la pròpia i fins i tot directament oposada: Heus ací el gran repte!

Vivim en un món plural on coexisteixen diferents formes de vida de manera simultània. No tots vivim de la mateixa manera, ni tenim presents els mateixos valors a l'hora d'encarrilar la nostra existència. Aquesta pluralitat tan palesa en la vida quotidiana i tan present en el cos social és, en si mateixa, rica i embelleix la realitat. Res no fóra pitjor que habitar en un univers uniforme, idènticament igual, on no hi hagués cap singularitat, cap originalitat, cap contrast. La diferència és bella en si mateixa, mentre que la reiteració del mateix és empobridora des de tots els punts de vista.

Ara bé, no sempre és fàcil viure amb els altres, especialment quan els altres viuen segons uns altres valors i tenen uns altres costums i hàbits socials. No és lícit fer una mera apologia de la pluralitat, sense adonar-se de les tensions que s'hi generen. La diversitat és fecunda, però cal educar les persones perquè sàpiguin viure en una atmosfera plural. En certa manera, és més fàcil viure en la uniformitat, perquè tots els moviments de l'altre són previsibles i esperables, però viure en la diversitat exigeix un aprenentatge social i una bona dosi d'elasticitat anímica. Atès que la tensió és inherent en un marc de pluralitat axiològica, es fa necessari aprendre a viure —en— aquesta tensió, sense caure en la violència, en la coacció i menys encara en formes de colonialisme.

Cadascú té dret a viure la seva vida lliurement, però això també vol dir que té el deure de respectar la vida de l'altre i la seva forma d'expressivitat. Només quan una forma de vida atempta directament contra la vida d'un altre o bé contra algun dels seus drets fonamentals, cal intervenir i apel·lar a una ètica mínima. Els valors que aquí recollim ens ajuden a viure individualment, però també col·lectivament, especialment en un marc de pluralitat social. Són valors que afavoreixen el creixement personal, però també el creixement com a poble, i fomenten la convivència i la bona harmonia social.

En termes generals, la diferència genera por i, en alguns casos, fins i tot rebuig. Allò diferent ens sorprèn, ens desconcerta i fins i tot pot amenaçar-nos; mentre que allò igual ens tranquil·litza, ens reconforta perquè ja sabem quines conseqüències té. Davant de la diferència, sentim por, tenim temor de perdre la nostra fràgil identitat i, per això, practiquem, a voltes, l'actitud defensiva, ens tanquem dins el recinte de la pròpia muralla i tractem d'evitar la topada amb els altres. No és correcte plantejar el repte de la diferència en termes exclusivament problemàtics, sinó que també cal plantejar-la en termes de possibilitat. La diferència és una invitació a viure, d'una altra manera, la nostra existència i ens convida a veure el món amb uns altres ulls. Cal aprendre a gaudir del fet de la diferència i adonar-se del joc de relacions que s'hi produeix i de la fecundació resultant tant a nivell cultural com de valors.

Els valors es manifesten en les nostres accions i omissions, en les nostres paraules i també en els nostres silencis. Però, una cosa són els valors que diem que tenim i una altra cosa, ben diferent, per cert, són els valors que *realment* vivim en la nostra vida. Per esbrinar els valors que mouen una existència cap a un determinat horitzó de sentit, no hi ha altra manera d'investigar-los que fixant l'atenció en la manera com es desenvolupa aquella vida. A través dels seus moviments, podrem anar esbrinant quins són els valors reals que fan moure aquella vida en una determinada direcció. Els valors són com horitzons de referència que orienten la nostra vida vers un determinat sentit.

Vivim en un món on no hi ha un únic horitzó de sentit. Els humans donem sentit a la nostra vida de maneres molt diferents

i això explica que la nostra noció de temps i d'espai també sigui molt diferent. Quan afirmem que quelcom té valor, estem dient que val la pena dedicar-hi temps i esforç i que aquest temps i que aquest esforç que hi estem posant té sentit. Mentre que quan quelcom no té valor per a nosaltres, tampoc no té sentit dedicar-hi temps i esforç. Hi ha, doncs, una íntima relació entre temps, sentit i valors.

Vegem-ho amb alguns exemples. Per al lector empedreït, llegir llibres no és una pèrdua de temps, sinó que té valor i té valor perquè té sentit. A través de la lectura, s'adona que enriqueix el seu esperit i que amplia les seves perspectives vitals. Per al corredor de fons, en canvi, córrer una llarga distància no és una pèrdua de temps, perquè córrer té valor per ell mateix i té valor perquè té sentit. S'adona que d'aquesta manera aprèn a senyorejar el seu cos, aconseguix atemperar les seves tensions quotidianes i a meditar personalment sobre la seva vida.

Es podria afirmar que, de fet, allí on reflectim autènticament quins són els nostres valors és en la gestió del temps que fem al llarg de la nostra vida. Ho podríem expressar en una sola frase: “Digues-me què fas amb el teu temps vital i et diré quins són els teus valors”. La relació amb una persona que viu la seva vida a partir d'uns valors diferents dels propis sempre és interpel·lant i alhora desafiant. El contacte amb una persona d'aquest tipus, un estrany moral, en podríem dir, ens ajuda a veure el món amb uns altres ulls i això ens obliga a projectar una mirada crítica vers els propis valors personals.

No és cert que visquem en una permanent crisi de valors i no és la nostra finalitat tractar de pal·liar, encara que sigui mínimament, aquesta crisi de valors amb la publicació d'un text on hi ha continguts cent valors diferents. Vivim en un món on hi ha, més aviat, una inflació de valors, on conviuen estils de vida diferents, on es dóna una autèntica pluralitat de costums i d'hàbits que enriqueixen notablement les nostres societats. Sí que és cert que alguns valors transmesos generacionalment s'han desvirtuat o bé s'han transformat amb celeritat, però els humans no podem viure sense valors i, encara que no en siguem del tot conscients, en totes les nostres accions sempre hi ha algun tipus de valor o de contravalor imperant. Cal prendre'n consciència i ser capaços

de fer autocrítica respecte els nostres propis hàbits i costums.

Partim de la idea que la felicitat no rau en les grans coses, en les grans paraules o en les grans conquestes, sinó en les petites coses de la quotidianitat. Potser algú considerarà que aquesta idea de felicitat és molt minimalista i fins i tot dimissionària, però estem convençuts que la vida bona, la vida bella i harmònica, tal com dirien els grecs, no s'assoleix perseguint grans fites, a l'estil de Prometeu o de Faust, sinó en la manera d'assumir la pròpia quotidianitat i la capacitat que tenim de donar-li forma amb les nostres mans. No podem perdre de vista el caràcter finit i vulnerable de la condició humana.

Els valors ens ajuden a viure amb intensitat la nostra quotidianitat i, quan vivim coherentment la nostra vida amb els nostres propis valors, ens sentim profundament feliços. De fet, hi ha una estreta relació entre valors i felicitat. La felicitat és, a grans trets, la vida ordenada, l'existència harmònica i equilibrada. Quan hom, en canvi, viu la seva vida en oposició constant amb els valors que sent dins de la consciència, se sent infeliç i buit. Quan, d'altra banda, és capaç de projectar en la seva existència, en la vida de cada dia, els valors que bateguen en la seva consciència, la seva vida adopta una forma ordenada i bella, no hi ha fractura entre l'home exterior i l'home interior, aleshores hi ha transparència.

* * *

Per facilitar la lectura d'aquesta obra, ens proposem descriure, a continuació, l'arquitectònica del text, a fi i efecte de poder localitzar millor el sentit de cada valor i la seva corresponent agrupació en aquest llibre. El text que segueix a continuació permet múltiples lectures i està pensat per tal que el lector se senti molt lliure a l'hora de llegir-lo. Pot començar per qualsevol lloc en funció dels seus interessos i apetències personals. Hem organitzat aquesta petita enciclopèdia dels valors en deu blocs, cadascun dels quals està integrat per deu valors.

Cada bloc es correspon amb una dimensió de la vida humana. És evident que no hi són totes, ni tampoc ens hem proposat

d'integrar-les totes. Això fóra, per part nostra, una pretensió desmesurada i gairebé fàustica. L'ésser humà és una realitat pluridimensional i no hem pretès ser exhaustius en aquest punt. Hem ressaltat deu aspectes de la vida humana que considerem molt transcendents tant des del punt de vista individual com col·lectiu i en cada un d'aquests blocs hem destacat deu valors que creiem que poden potenciar la vivència d'aquella dimensió. Aquestes deu dimensions són les següents: els altres (I), la interioritat (II), la natura (III), la vida quotidiana (IV), l'art (V), les situacions límit (VI), l'oci (VII), el treball (VIII), l'educació (IX) i el futur (X)

El primer bloc està destinat a pensar en la nostra relació amb els altres i a esbrinar quins valors ens ajuden a viure harmònicament amb ells. Partim de la idea que els valors ens ajuden a millorar i a perfeccionar la nostra relació amb els altres. L'ésser humà és un animal perfectiu que, al llarg de la seva vida, té la capacitat de madurar i de perfeccionar en molts aspectes, però no d'una manera immediata, sinó mitjançant l'esforç i el treball.

Els valors són peces essencials per a la millora de la persona i de les societats en general. Sense escollir-ho, ens adonem que els altres formen part del nostre món i que hi ha formes d'interacció amb ells que resulten greument contraproductives. Entre els valors que ens ajuden a cohesionar la nostra relació amb els altres i a fer-la més plena i més consistent, n'hem destacat els següents: el valor de *l'alteritat* (1), el de *l'amistat* (2), el de *la civilitat* (3), el de *l'hospitalitat* (4), el de *la confiança* (5), el de *del diàleg* (6), el de *la fraternitat* (7), el de *l'honor* (8), el de *del perdó* (9) i el de *la fidelitat* (10).

El segon bloc del llibre està orientat als valors de la interioritat. La persona humana no és solament una exterioritat que viu de cara enfora, sinó que és un ésser capaç d'una vida pròpia, de capbussar-se dins seu i de pensar-se a fons. Hi ha una sèrie de valors que ens ajuden a relacionar-nos intensament amb nosaltres mateixos i que, de retruc, perfeccionen les nostres relacions amb els altres. Entre aquests valors, hem destacat els següents: el de *l'acceptació* (11), el de *la coherència* (12), el de *del compromís* (13), el de *la meditació* (14), el de *la corporeïtat* (15), el de *l'elegància*

(16), el de la *flexibilitat* (17), el del *desinterès* (18), el de l'*alegria* (19) i el del *consell* (20).

El tercer bloc del llibre està dedicat a estudiar la relació entre l'ésser humà i la natura. Heus ací una relació tensa i difícil. Ens adonem que la forma d'interacció que ha presidit aquesta relació en els últims dos segles no és sostenible, sinó francament negativa, tant per al futur de l'entorn natural, com per al futur de l'espècie humana. És essencial, doncs, que la persona aprengui a estimar i a valorar l'entorn natural i, per això, és indispensable que assumeixi una sèrie de valors i que els faci efectius en aquesta interacció amb la naturalesa globalment considerada. Entre aquests valors que hem emfasitzat, hi ha els següents: la *benvolença* (21), l'*ecodulia* (22), el *silenci* (23), l'*estudi* (24), l'*austeritat* (25), la *inacció* (26), la *gratitud* (27), la *solidaritat còsmica* (28), el valor de la *senzillesa* (29) i el valor de la *sostenibilitat* (30).

El quart bloc del llibre està orientat a reflexionar sobre la vida quotidiana. La vida quotidiana és rica i complexa i per viure-la amb intensitat és necessari equipar-se d'un bon gruix de valors. A més a més, la vida quotidiana oscil·la de manera inestable entre la bellesa i la lletjor, entre l'alegria i el tedi, entre la felicitat i el desencís. Per afrontar aquest vaivé continuat, és essencial interioritzar un conjunt de valors que enforteixin la personalitat i la facin més dúctil, però alhora també més independent. Hi ha una sèrie de valors que faciliten i equilibren degudament la vida de cada dia i la fan més afable i més fecunda. La quotidianitat pot mostrar-se monòtona i grisa i és essencial saber-hi introduir mecanismes per superar aquesta tendència. La vida de cada dia seria molt diferent si fóssim capaços de viure-hi els següents valors: la *cortesia* (31), la *mansuetud* (32), el *respecte* (33), la *simpatia* (34), el *tacte* (35), la *cordialitat* (36), la *discreció* (37), la *generositat* (38), la *sensibilitat* (39) i la *sobrietat* (40).

L'ésser humà és un animal estètic. És capaç de quedar astorat davant d'una obra d'art i de gaudir-ne en el seu interior. La percepció de la bellesa no és aliena a la vida humana, sinó que en forma part intrínseca. Per poder desenvolupar, a fons, aquesta capacitat estètica, la de percebre la bellesa inherent a la realitat i a totes les coses, és essencial el desplegament d'una certa

pedagogia, d'una educació del sentiment de bellesa. Només si interioritzem determinats valors, podrem gaudir a fons d'aquest tresor que ens ofereix la realitat humana que és l'art. Generalment, interpretem els valors en termes de moral, de correcció o d'incorrecció, però hi ha valors d'ordre estètic que ens faculen per viure amb intensitat la nostra dimensió estètica. En el cinquè bloc hem destacat els següents valors: la *contemplació* (41), la *bellesa* (42), la *concentració* (43), l'*entusiasme* (44), la *jovialitat* (45), la *unicitat* (46), la *soledat* (47), la *serenitat* (48), la *musicalitat* (49) i la *inquietud* (50).

L'ésser humà travessa, al llarg de la seva vida, situacions límit, experiències dures i difícils de pair que converteixen la vida humana en una tragèdia, en un clam, en un ultratge. Encara que, socialment i culturalment, hem fet del dolor un tabú, el sofriment no és aliè a la vida humana, ans tot el contrari, li és inherent. Viure és patir, encara que no tan sols patir, ni únicament patir, però el patiment no és estrany a la vida. Tot i així, no sempre sabem assumir-lo amb maduresa i menys encara afrontar-lo amb dignitat. També és veritat que hi ha sofriments de tonalitats molt diferents i que, a voltes, hi ha dolors que superen amb escreix la capacitat humana. Amb tot, però, cal prendre consciència que el dolor, i qui diu el dolor diu també la malaltia, la vellesa, la decepció, la frustració, el desengany i, finalment, la mort, formen part consubstancial de la vida, i que cal conrear determinats valors per assumir aquesta dimensió tràgica de la vida humana.

D'aquí que sigui tan necessari assumir una sèrie de valors que alimentin la persona i la facin apta per afrontar aquestes situacions dilemàtiques que inevitablement ens comporta el fet de viure. En el sisè bloc, desenvolupem deu valors per afrontar les situacions de feblesa. Són els següents: la *fortalesa* (51), la *humilitat* (52), el *sentit del misteri* (53), la *paciència* (54), l'*escolta* (55), la *resiliència* (56), la *compassió* (57), la *temprança* (58), la *veracitat* (59) i la *tenacitat* (60).

Encara que no hem entrat, ni de bon tros, en la societat de l'oci, el fet és que la persona humana a més a més de definir-se com un *animal laborans*, també pot definir-se com aquell animal que juga (Eugeni D'Ors *dixit*) i que es distreu o, si més no, que

tracta de viure amb goig l'oci de què disposa. És cert que gran part de la nostra vida ens la passem treballant, però l'oci, en la nostra societat, no és accidental, sinó que forma part també de la vida humana. Hi ha, però, un oci positiu que educa i forma la persona en la seva totalitat; però també hi ha un oci negatiu que destrueix la persona i les relacions interpersonals en el si de la societat. Per poder gaudir amb plenitud del poc oci de què disposem, cal que interioritzem uns determinats valors. Són els que hem desenvolupat en el setè bloc: l'*espontaneïtat* (61), la *festa* (62), l'*humor* (63), el *joc* (64), l'*astúcia* (65), la *curiositat* (66), el *pudor* (67), la *tolerància* (68), la *sinceritat* (69) i la *bona conversa* (70).

Bona part de l'activitat humana l'ocupa, tal com dèiem més amunt, el treball quotidià. Mitjançant el treball, transformem la realitat i també ens transformem nosaltres mateixos. Les mans d'un pagès són dures i aspres, perquè el contacte amb la terra n'ha canviat la fesomia. El treball pot ser considerat un càstig i, de fet, hi ha moltes formes de treball que són perniciosos per a la persona, perquè la redueixen a la mera categoria d'instrument. Però el treball entès com una activitat que ennobleix l'ésser humà i que l'omple de satisfacció no té res a veure amb aquesta relació instrumental a què ens referim. Per poder desenvolupar, en la quotidianitat, el propi treball, ens cal assumir una sèrie de valors. En el vuitè bloc, hem exposat els valors del món del treball i n'hem destacat els següents: la *laboriositat* (71), l'*honestedat* (72), la *imaginació* (73), la *competència* (74), la *prudència* (75), la *puntualitat* (76), la *urbanitat* (77), el *rigor* (78), l'*eficiència* (79) i la *disponibilitat* (80).

L'educació és essencial en la vida de la persona, no tan sols en les primeres etapes de la seva existència, sinó al llarg de tot el seu desenvolupament. Necessitem formar-nos, adquirir coneixements i hàbits per poder afrontar la crua realitat. Precisament perquè l'ésser humà és indigent i precari necessita formar-se contínuament, ja que d'aquesta manera va desenvolupant la seva personalitat en un món que, en moltes ocasions, es presenta de manera hostil. En la novena part d'aquesta obra, explorem els valors essencials de l'educació, tot pensant en termes de futur. Entre aquests valors, ens referirem als següents: a la *memòria* (81), a la *seriositat* (82),

a la *responsabilitat* (83), a la *igualtat* (84), a la *innocència* (85), a la *llibertat* (86), a l'*epiqueia* (87), a la *pietat filial* (88), a la *racionalitat* (89) i a la *longanimitat* (90).

No és gens fàcil imaginar-se com serà el futur i menys encara en el nostre present, que muta tan acceleradament. Tenim certa capacitat d'anticipar alguns moviments i d'imaginar determinats escenaris en l'esdevenidor, però hi ha molts aspectes del nostre futur immediat i llunyà que desconeixem i que haurem d'anar paint tant a nivell personal com a nivell col·lectiu tan aviat com es presentin. No cal que ens faci por el futur, però tampoc no l'hem de prendre de manera resignada, com si tot estigués ja escrit i no hi poguéssim fer res. El futur depèn, essencialment, de nosaltres i de la nostra acció al món. En la darrera part d'aquest text, ens fem ressò d'una sèrie de valors que ens disposen l'ànim per encarar el futur sense temença i amb una bona dosi d'esperança. Entre aquests valors, hem recollit els següents: la *bona fe* (91), la *creativitat* (92), el *coratge* (93), la *crítica* (94), la *perseverança* (95), la *fe* (96), la *magnanimitat* (97), la *pau* (98), la *justícia* (99) i el valor de l'*esperança* (100).

Al final del llibre, adjuntem una breu bibliografia que té com a finalitat orientar el lector i oferir-li material per a prosseguir la seva reflexió més enllà d'aquest text.

Morgovejo (Lleó), agost del 2001

I
ELS ALTRES

LA PRIMERA EVIDÈNCIA QUE TENIM QUAN OBSERVEM el món que ens envolta, sense penetració, és que els altres existeixen. Molt abans de prendre consciència del meu ésser, prenc consciència de l'existència dels altres. Me'ls trobo pel carrer, els veig des de la meva finestra, els sento des de la meva cambra de treball. Encara que tracti d'evitar la seva presència, els altres són presents i configuren l'entorn de la meva existència personal. No són un somni, ni una ficció, ni el producte de la imaginació d'un déu menor, sinó que són ben reals, encara que, segurament, sempre hi ha una distància entre el que són i el que veig en ells.

Els altres formen part de la meva vida, no els puc anihilar com vull, ni me'n puc desentendre. Són aquí i allà, m'encerclen i formen part del meu paisatge personal. Però no són figures estàtiques, com si es tractés de peces d'un paisatge prefabricat, sinó que són figures dinàmiques, que es mouen, que riuen, que es barallen, que es dirigeixen a mi i que reclamen la meva atenció.

Els altres formen part del meu món i, encara que no vulgui reconèixer-ho, la meva existència es deu als altres. El nadó no podria subsistir si algú altre no estigués per ell i en tingués cura. Per a poder créixer i arribar a la maduresa personal, l'home necessita de la intervenció i de la generositat d'uns altres éssers humans que estiguin disposats a tenir-ne cura, a respondre a les seves sol·licituds. L'ancià malalt tampoc no podria viure els últims moments de la seva existència amb dignitat, si algú altre no tingués cura de la seva persona fins a l'últim respir.

Els altres no són part d'un decorat estàtic, sinó que estan en contínua interacció amb la meva persona i la seva influència no

és gens irrellevant. M'adono que no estic sol al món, tot i que sóc capaç d'aïllar-me del teixit social i de practicar l'isolament, però em costa un esforç, una certa exercitació. *De facto*, em trobo, molts cops sense voler-ho i sense saber-ho, constantment confrontat amb els altres.

Des de la naixença fins a la mort, l'ésser humà està en contínua relació amb els altres i hi estableix diferents formes de relació. Podem teixir diferents vincles amb els altres, no tan sols en un moment donat, ara i aquí, sinó al llarg de la nostra vida. Es pot viure estimant els altres, però també odiant-los. Es pot viure d'esquena als altres o bé prencindint-ne, encara que en sentit pur aquest intent és completament impossible. No totes les relacions que establim amb els altres són igualment legítimes, atès que n'hi ha algunes que poden erosionar greument llur existència.

L'ètica, precisament, es refereix a l'anàlisi de les relacions que estableix l'ésser humà amb els altres. Constatem que hi ha una pluralitat de formes relacionals, però ens adonem que no totes han de ser valorades de la mateixa manera. L'ètica tracta de discernir la qualitat de les nostres relacions amb els altres. En la manera d'establir vincles amb els altres es reflecteixen els nostres valors personals. Els valors es palesen en la relació interpersonal i és a partir de l'anàlisi d'aquesta relació que podem dir quins són els valors d'una determinada persona.

En aquest bloc, desenvolupem una sèrie de valors que faciliten, catalitzen i potencien la convivència amb els altres, que faciliten la fluïdesa comunicativa entre la persona i el seu entorn. Sabem que hi ha contravalors que dificulten la relació harmònica amb els altres i no els oblidem. La xenofòbia; la discriminació d'ordre sexual, racial, econòmica o política; la intolerància, i altres pràctiques de la vida quotidiana són del tot negatives per a obrir-se als altres i establir-hi una relació fluïda. Amb tot, però, hi ha una sèrie de valors que són altament positius per aprendre a conviure equilibradament amb els altres. D'aquests valors volem tractar en aquest primer bloc.

En primer lloc, ens referim al valor mateix de *l'alteritat* (que prové d'*alter* i vol dir *altre* en llatí) (1), perquè creiem que el fet que hi hagi altres persones a part d'un mateix és ja, en si

mateix, un gran valor que cal reconèixer i estimar. En segon lloc, ens referim al valor de l'amistat, perquè el vincle de *l'amistat* (2) és una de les formes més belles que pot adoptar la relació amb els altres. Tal com han dit els clàssics del pensament de tostemps, l'amistat és un tresor que no té preu i és un dels valors que omple més feliçment l'existència de l'home.

En tercer lloc, ens referim al valor de la *civilitat* (3). Viure amb els altres no és fàcil (no ho ha estat mai!), sobretot quan els altres són altres de veritat. Quan els altres són semblants a la meva persona i tenen uns hàbits i uns costums molt homogenis als propis, la dificultat s'evapora. La civilitat és un valor que ens faculta per acceptar els altres tal com són, amb les seves virtuts i amb els seus defectes. Gràcies a la civilitat, som capaços de construir ciutats, espais de convivència i d'entesa entre els humans.

En la vida quotidiana, constatem que hi ha altres éssers humans que pateixen situacions vulnerables, que travessen circumstàncies de sofriment i de dol. L'altre vulnerable sol·licita el meu ajut amb la seva mirada i em reclama hospitalitat. Puc negar-m'hi i fer els ulls clucs, però el deure d'humanitat m'obliga a rebre'l a casa meva i a pal·liar, en la mesura que pugui, la seva indigència. En quart lloc, ens referim al valor de *l'hospitalitat* (4) que és, precisament, el que ens faculta per atendre l'altre-estranger vulnerable, el que ens prepara anímicament per acollir-lo i per fer-li un espai en la nostra mateixa llar. En cinquè lloc, ens referim al valor de la *confiança* (5), perquè els humans necessitem, com l'aire que respirem, d'aquest valor per a poder viure en societat i establir vincles afectius els uns amb els altres. La fractura de la confiança és un dels símptomes més greus del nostre món i cal potenciar noves relacions de confiança, perquè hom pugui expressar-se tal com és en la seva singularitat.

En sisè lloc, ens referim al valor del *diàleg* (6). Encara que la paraula *diàleg* és un mot malauradament molt desgastat i que ha perdut bona part del seu valor semàntic, creiem, del cert, que el diàleg és un dels instruments més valuosos de què disposa l'ésser humà per arribar a l'entesa amb els altres. En situacions de conflicte o d'incomprensió, el diàleg ens faculta per buscar una solució a través de l'exercici de la paraula. No és gens fàcil dialogar i no

s'ha de confondre l'exercici del diàleg amb la conversa banal o la mera juxtaposició de frases. El diàleg té un horitzó de referència que és la veritat i exigeix per part dels seus actors una gran predisposició intel·lectual i anímica.

En setè lloc, ens referim al valor de la *fraternitat* (7). Ser fratern vol dir tractar l'altre-estraný com si fos un germà. D'entre els altres que es mouen al meu voltant, constato que n'hi ha alguns —pocs— que són germans meus, perquè som fills del mateix pare i de la mateixa mare. Però la resta, que és immensa, no forma part del meu univers familiar i afectiu. Ser fratern en el món significa mirar de tractar l'altre, qualsevol altre, sigui o no sigui dels *meus*, com si es tractés d'un germà, és a dir, com si fos dels meus. En el fons, la fraternitat consisteix a superar la distància entre els meus i els altres. La fraternitat és un valor de màxims que exigeix un gran treball interior i una forta capacitat per superar els prejudicis que enterboleixen la nostra relació amb els altres.

El vuitè valor que tractem, en aquest bloc, és el de *l'honor* (8). L'honor no es compra ni es ven, perquè no és un valor material, sinó immaterial. Tractar una persona amb honor significa respectar-la per allò que és i no per allò que aparenta ser. El penúltim valor que tractem en aquest apartat és el del *perdó* (9) entre persones i col·lectius. En el si del teixit humà es produeixen fractures, tibantors i, fins i tot, ruptures. El valor del perdó ens permet recomençar de nou, establir altra vegada els vincles trencats i reiniciar la nostra relació amb els altres.

L'últim valor a què ens referim en aquest apartat és el valor de la *fidelitat* (10). La relació amb els altres només esdevé realment fructífera i fecunda si es perllonga al llarg del temps. Aleshores, l'altre es converteix en algú transcendental per a la pròpia vida. Per assolir aquest repte, cal conrear el valor de la fidelitat. La simple trobada circumstancial amb l'altre no és educativa ni formadora, perquè es tracta d'un encontre accidental, que no acaba de quallar en la pròpia personalitat. Només una relació mantenida al llarg d'una successió de moments es converteix en una relació fidel i, quan això passa, l'altre deixa de pertànyer a la categoria de l'anomimat per esdevenir algú amb rostre, amb cara i ulls, que forma part indissociable del meu univers més íntim.

En definitiva, la persona és un ésser constitutivament obert als altres, és això que els clàssics anomenaven un animal polític, però per assolir una òptima relació amb els altres, cal conrear determinats valors. Partim de la idea que els altres no són l'infern, ni són un mal necessari de la nostra existència, ni una condemna que hem de pagar pel sol fet d'estar vius, encara que en alguns moments podem estar temptats a pensar-ho, sinó que creiem que els altres són, abans que res, una possibilitat, un do i una interpel·lació. Són una possibilitat per al desenvolupament personal, però només ho són si establim una relació de qualitat amb ells, ja que d'aquesta manera aquesta possibilitat esdevé fàctica. Són un do perquè me'ls he trobat sense haver-los buscat, perquè no he fet cap mereixement per tal que els altres existeixin. I, en darrer lloc, són una constant interpel·lació, perquè els altres em desafien i m'obliguen a pensar-me a mi mateix i a pensar el valor que té l'existència i els llaços humans.

MÉS ENLLÀ DEL JO, MÉS ENLLÀ DEL TU: L'ALTERITAT

NO PODEM DEIXAR DE DIR QUE, en la vida quotidiana, els altres apareixen molt sovint com un obstacle que s'ha de superar o bé s'ha d'evitar. La imatge que socialment ens configurem dels altres en les grans metròpolis és, en termes generals, negativa. És evident que, en moltes circumstàncies, els altres dificulten el desenvolupament de la pròpia vida, de l'activitat laboral i, fins i tot, de l'oci, però aquesta visió negativa dels altres no ens permet descobrir el valor autèntic de l'alteritat.

Imaginem, encara que només sigui per uns moments, un món sense altres. Algú pot pensar que un món així seria un autèntic paradís, perquè la seva llibertat no es veuria limitada per ningú i podria gaudir de tot l'espai sense haver de demanar permís a cap altre ésser humà. El fet és que un món sense altres seria un món tremendament fosc i empobrit. Els altres són un valor en si mateix i són absolutament necessaris per al creixement harmònic de la persona individual. Els altres influeixen decisivament en el desenvolupament de la pròpia vida, ja que no vivim aïllats els uns dels altres, sinó en contínua interacció amb els altres. Aquesta influència, lluny de ser negativa, ens enriqueix exponencialment i ens millora des de tots els punts de vista.

Sense adonar-nos-en, molt sovint fem descripcions dels altres d'una manera injusta i simple. Qualifiquem els altres com un tot homogeni. Diem que els altres pensen això, fan allò, creuen en aquests déus i consumeixen aquests objectes. Emprem la paraula "gent" per referir-nos als altres com un tot global. Però molts cops quan diem això que fan, creuen o pensen els altres no estem fent

altra cosa que projectar el que nosaltres, pròpiament, creiem, fem o pensem. No som tan diferents els uns dels altres. Hi ha més punts en comú dels que imaginem.

Els altres són plurals i cada individualitat que compon la col·lectivitat és diferent i singular i ha de ser tractada i justificada com una entitat aïllada. Els altres no són una ficció de la ment que podem esborrar quan ja no ens plau, sinó que tenen entitat, estan pertot arreu i demanen una resposta ètica. Els altres són un valor, perquè ens impel·len a viure cívicament i a respectar les lleis de la convivència. No s'han de contemplar els altres com un obstacle, sinó més aviat com una possibilitat. Possibilitat per a què? Possibilitat per a la trobada, per a la conversa, per al treball, per al vincle amorós.

Ens adonem que l'altre és un valor quan establim una bona relació amb ell. L'altre esdevé un obstacle i, fins i tot, un inconvenient en la pròpia vida quan el vincle que estableixo amb ell és negatiu i pernicios per a tots dos. Quan l'altre, en canvi, m'escolta, quan l'altre m'educa, quan l'altre fa que la meua vida tingui sentit, m'adono del valor de l'altre. Molts cops només m'adono d'aquest fet quan l'altre ja no hi és. L'absència de l'altre ens fa prendre consciència del valor que tenia.

Dir que els altres són un valor, vol dir que són importants en la pròpia vida, significa reconèixer que la nostra vida fóra diferent sense ells. No som naufragats que vivim isolats en una illa verge, com Robinson Crusoe, sinó singularitats que vetllem per viure feliços en un món terriblement inestable. Ens adonem que la felicitat no s'assoleix sense els altres, encara que els altres poden, a voltes convertir-se en autèntics obstacles de la felicitat personal. "L'home que viu sol no pot ser feliç", deia Aristòtil, i segurament té raó, per bé que cal reconèixer que una certa dosi de soledat, com veurem més endavant, és necessària per a una vida equilibrada. La felicitat, però, és un estat d'ànim que requereix de l'obertura als altres i de reconeixement per part dels altres.

L'ésser humà no és déu, sinó una realitat molt fugissera i inestable que necessita constantment dels altres per al seu desenvolupament. Ens adonem d'aquest fet quan fem una retrospectiva autobiogràfica. Si algú altre no hagués tingut cura

de mi, no hauria pogut créixer, jo no hi seria ni podria escriure aquestes ratlles, però tu lector tampoc no existiries si algú no t'hagués portat al món i algú altre no t'hagués ensenyat a llegir. L'altre és consubstancial en la meua vida i, encara que pretengui desentendre-me'n, l'altre sempre és present, hi va ser en l'origen de la meua naixença i m'acompanya en el meu creixement i en el meu desenvolupament.

El drama del naufrag Robinsón Crusoe en aquella illa deserta on es troba és, precisament, el fet de trobar-se sol. Desitja una companyia humana per compartir els seus estats anímics, les seves inquietuds i angoixes, necessita caliu i tendresa humana i se sent sol, terriblement sol en aquell univers perdut en l'oceà. El drama de Frankenstein és també la sol·litud. Desitja una companyia de la seva natura, que l'accepti tal com és, en la seva lletjor i, per aquest motiu, exigeix al seu creador que construeixi una dona tan lletja com ell perquè pugui sentir l'escalf d'un altre ésser humà, encara que estigui sargit amb cadàvers d'altres.

Això no significa que els altres siguin, en si mateixos, negatius, sinó que cal establir una forma de relació entre els altres que permeti aquest vincle harmònic que és la felicitat. L'obsessió dels altres i la meua pròpia obsessió coincideix en aquest punt: tant els altres com jo desitgem ser feliços, però no sempre aconseguim aquell equilibri que esperem tenir a la vida. M'adono que hi ha formes de viure amb els altres que m'omplen de satisfacció, i que hi ha maneres de viure amb els altres que són nocives perquè generen tensió i violència. Si això és així, fóra bo tractar de convertir tota relació amb els altres en aquesta forma ideal de tan difícil accés.

UN VALOR ANTIC I SEMPRE NOU: L'AMISTAT

L'AMISTAT ÉS UN DELS VALORS MÉS TRANSCENDENTALS en la història del pensament occidental, fins a tal extrem que, segons els clàssics, és inconciliable la vida feliç sense el conreu de l'amistat. L'home feliç té amics, mentre que l'home infeliç no té amics. En l'epicureisme s'afirma que de totes les coses que la saviesa adquireix per procurar la felicitat en aquesta vida, la més important, i de lluny, és la possessió de l'amistat.

L'amistat sembla, doncs, un ingredient essencial en la felicitat personal, d'aquí que sigui tan rellevant tenir-ne cura i potenciar-la al llarg de la pròpia biografia. Cal cuidar les amistats i conrear-les, perquè sense amics el món es converteix en una massa opaca i amorfa, en un univers hostil on l'única llei que regeix és la supervivència.

L'amistat és un valor que expressa una manera de relacionar-se amb els altres. Som conscients que podem establir diferents vincles amb els altres, però no tot vincle pot ser qualificat, ni de bon tros, com l'amistat. De fet, d'amics, en tenim molt pocs; mentre que, de coneguts, en tenim molts més. L'amistat sempre és selectiva i demana temps. Però, quin tipus de relació és la relació que qualifiquem d'amistat? És una relació, com van dir Aristòtil i sant Tomàs, basada en la mútua *benvolença* (21).

Els amics es desitgen el bé els uns als altres, vetllen recíprocament pel bé de l'altre. És incompatible la indiferència amb la pràctica de l'amistat, perquè el que és indiferent a l'altre significa que li és irrellevant l'estat d'ànim aliè i, en aquesta circumstància, no hi ha possible relació d'amistat. L'amistat és una de les formes

més nobles del moviment amorós que vincula la persona amb els éssers del seu voltant. Aquesta vinculació pot adquirir formes ben diferents i diversos graus de perfecció. Una de les formes més elevades és el que anomenem la trobada.

La conducta amistosa només és possible si s'acompleixen les següents condicions: Cal adoptar una actitud de *generositat* (38), *disponibilitat* (80) i entrega. Cal obrir-se a l'altre i vibrar amb ell, sintonitzar amb els seus desigs i projectes, alegries i penes. Aquesta vibració és el que anomenem *simpatia* (34). Cal manifestar-se d'una manera veraç, sincera i franca. L'amistat requereix guardar la *fidelitat* (10), és a dir, crear en tot moment les relacions de convivència que hom ha promès crear en un moment. La *fidelitat* (10), com veurem després, no es redueix al fet de suportar.

L'amistat requereix una manera de relacionar-se amb l'altre que s'ha de qualificar de pacient. Cal comportar-se de manera cordial, cal tractar l'altre amb *respecte* (33). Cal ser comprensiu amb l'altre i la seva situació, i cal posar en marxa una imaginació creadora, a fi d'endevinar els ideals que l'altre persegueix en la seva vida i els projectes que acarona. L'amistat vertadera no està sotmesa a l'espai ni al temps. Tota forma de vertader amor demana eternitat. Com ha escrit Gabriel Marcel, estimar una persona és dir-li: tu no moriràs mai. Estimar l'altre és desitjar que sigui sempre el que és, que no canviï.

L'amistat, com tota vertadera trobada, transfigura la vida humana i l'eleva a un pla de creativitat i de valor. Com diu Saint Exúpery al final d'*El petit príncep*, quan l'amistat ha assolit la seva fita, el desert es converteix en el paisatge més bell de la terra, la mort deixa de ser un fi per convertir-se en un trànsit cap a casa i els espais siderals perden la seva fredor inhòspita en saber que en un llunyà asteroide hi habita una persona amiga. L'amistat és el millor antídoto contra la solitud i l'aïllament. En tota situació, l'amistat omple la nostra vida.

Hi ha diverses formes d'amistat. L'amistat perfecta és el vincle més fort que pot existir entre els homes. Ciceró diu que l'amistat és la forma més bella que pot adquirir la relació interpersonal i que és buscada per ella mateixa, és a dir, com un fi en si mateixa. Contraposada a aquesta, hi ha la pseudoamistat, que són el conjunt

d'amistats contingents i interessades que duren mentre duren els interessos que les fan possibles. Tal com Michel Montaigne ens fa veure en els seus *Assaigs*, generalment el que anomenem amics i amistats no són altra cosa que coneixences i familiaritats fruit de relacions esporàdiques.

Discernir el *verus amicus*, o sigui, l'amic vertader, no és gens fàcil en la quotidianitat. L'amistat es posa a prova en els moments difícils. Aleshores, podem discernir amb claredat qui ens estima i ens accepta d'aquell qui s'acosta a nosaltres amb altres finalitats. L'amistat no es tracta solament d'un sentiment, sinó que és una activitat comuna. Diogenes Laerci diu que dos amics són com una ànima que resideix en dos cossos.

La semblança, com diu Aristòtil, pot ser l'origen de l'amistat, però no necessàriament allò que la sosté i el fi per la qual existeix. S'ha de fonamentar en un desig de bondat orientat recíprocament cap a una part i cap a l'altra. És necessària la prudència en l'exercici de l'amistat. Cal no envair el territori de l'altre sense que l'altre hagi donat permís per endinsar-nos-hi. No hi ha cap malfiança o desconfiança en la pràctica de la *pulcherrima amicitia*.

El valor de l'amistat es relaciona estretament amb el valor de la *llibertat* (86). De fet, no hi ha autèntica amistat des d'un règim de llibertat plena. Si em sento obligat a establir un vincle amb una persona, sia per raons polítiques, econòmiques o professionals, no per això sóc amic seu, encara que com a conseqüència d'aquest vincle instrumental pugui aparèixer amb el temps un vincle d'una altra naturalesa que anomenem amistat. L'amistat requereix afecte, una certa atracció per l'amic, però també la deguda atenció a una certa distància a fi de no manllevar la sobirania de l'altre.

Per a Immanuel Kant, l'amistat és la unió de persones vinculades per un amor de reciprocitat i un *respecte* (33) igual. De fet, però, la reciprocitat mai no és del tot simètrica. De vegades, ens adonem que hi ha amics que han fet per a nosaltres accions que nosaltres no hem estat capaços de portar a terme per a ells. O a la inversa, ens adonem que hem donat més del que hem rebut. En l'amistat, però, la lògica del càlcul, el *do ut des*, no és

la que regeix aquest lligam, encara que, òbviament, hi pot estar present. L'amic busca el bé del seu amic i espera que l'amic faci el mateix amb ell. Però aquesta dialèctica de desigs no sempre és harmònica i cal assolir una certa flexibilitat per al manteniment de les amistats al llarg del temps.

L'amistat pot presentar algunes deformacions: l'absorció psicològica excessiva, que pot arribar a esdevenir una obsessió de la fantasia; l'exclusivitat que tanca els amics en un cercle egoista; la recerca de les satisfaccions purament materials, on el gran absent és l'estimació.

En l'amistat no hi ha lloc per a la gelosia, encara que sí que hi ha lloc per a l'admiració. És propi de l'amistat el desig de trobar-se, de veure's, de conversar, de seguir el fil de la vida junts. En l'amistat no hi ha lloc per a la instrumentalització i tampoc per a la indiferència. L'amistat no es contraposa al dissens. Entre amics hi ha clares dissonàncies en determinats punts. És un vincle fet d'afecte i de paraules i no la confusió entre el jo i el tu, sinó la comunió entre els dos sense desfer ni la identitat de l'un ni la identitat de l'altre. Friederich Nietzsche, que sotmet tots els valors de la tradició a una profunda mutació, salva l'amistat en *Així parlà Zaratustra* quan afirma que l'amistat és una festa de la terra i el pressentiment del sobrehome.